

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

12-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Hadjamuratova Matlyuba Xoshimovna</i> O'ZBEKISTONDA TA'LIM TIZIMIDAGI INNOVATSION ISLOHOTLARNING NATIJALARI.....	13-16
<i>Равшанов Махмуд</i> ЗАСЛУГИ АЛИШЕРА НАВОИ В ИЗУЧЕНИИ РАЗВИТИЙ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ	17-19
<i>Tursunov Bekzot Yandashevich</i> FARG'ONA VODIYSIDA HASHAR YO'LI BILAN QURILGAN GIDROINSHOOTLAR TARIXIDAN	20-24
<i>Jumaboyev Azizjon Sayfiddin o'g'li, Shenkar Michael</i> SHARQ MAMLAKATLARIDA MIRZO ULUG'BEK ILMIY MEROSINING O'RGANILISHI	25-30
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTON–ROSSIYA ENERGETIK ALOQALARI TARIXI:LUKOYL MISOLIDA	31-36
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> OLIY TA'LIM VA ILMIY-TEXNIK HAMKORLIK: O'ZBEKISTON HINDISTON HAMKORLIGINING ILMIY SALOHİYATI VA ISTIQBOLLARI ...	37-40
<i>Aytmuratova Janilsin</i> FROM THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE IN KARAKALPAKSTAN	41-44
<i>Toreniyazov Jalgas Yerjanovich, Rzaeva Manzura Abatovna</i> JANUBIY OROL BO'YI SHAHARLARI TARIXI BO'YICHA MANBALAR (SHARQ MANBALARI).....	45-49
<i>Baqoyev Umidjon Shuhrat o'g'li</i> ABBOS I VA VALI MUHAMMADXON O'RTASIDAGI SIYOSIY ALOQALAR	50-55
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Qodirjonov Omadjon Tavakkaljon o'g'li</i> ANDIJON VILOYATI SUV XO'JALIGI BIRLASHMASI FAOLIYATI TARIXIDAN (1991-1996-YILLAR MISOLIDA).....	56-60
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> XOTIN-QIZLARNING PEDAGOGIK FAOLIYATDA TUTGAN O'RNI: TARIXIY JARAYON VA HOZIRGI TENDENSIYALAR	61-65
<i>Choriyeva Nargiza Ibotovna</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA TURIZM SOHASINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNING ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	66-69
<i>Fayzullayev Oybek</i> O'RTA OSIYO XONLIKLAR TARIXINI O'RGANISH (XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHIDAGI RUS MANBALARI ASOSIDA)	70-74
<i>Norboyev Ravshan Saydulla o'g'li</i> SHIMOLI-G'ARBIY BAQTRIYANING ELLINIZM DAVRI ARXEOLGIK YODGORLIKLARI TIPOLOGIYASI	75-79
<i>Rajabova Nazira Shaxobovna</i> O'ZBEK XALQ AFSONALARIDA AYOL OBRAZLARINING TASVIRLARI	80-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Gabbarov Sabit Nietali'evich

QO'Y VA ECHKILAR BOSH SONINI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA
PROGNOZLASH VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI
(QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI QO'NG'IROT TUMANI MISOLIDA) 85-89

Xolmurotov Fozil

XORAZM VILOYATIDA EKSPORT NATIJALARI VA REAL SEKTOR
RESURSLARI O'RTASIDAGI KO'P O'LCHOVLI BOG'LIQLIK 90-103

Raximov Faxriddin Shavkatovich

TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING MARKETING
SAMARADORLIGIGA TA'SIRI 104-116

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xoliqov Yunus Ortiqovich

YANGI O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO MADANIYATNI
YUKSALTIRISH STRATEGIYASI 117-121

Farxodjonova Nodira Farxodjon qizi

JADIDLAR MEROSI VA ZAMONAVIY JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA
MA'NAVIY QADRIYATLARINING ROLI 122-128

Jumayeva Shaxlo Suyunovna

TALABALARDA INTELLEKTUAL MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI 129-133

Yazdonova Saxiba Kurbanovna, Sanaqulov Sardor Isaqulovich

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI BOSHQARISH METODIKASI 134-138

Danabayev Xurshid Napasovich

SPORT TURLARI VA FALSAFIY-ESTETIKANING DIALEKTIK TAHLILI 139-142

Shokirov Tohirjon

CHOLG'U SOZLARINING YOSHLARNING MA'NAVIY YUKSALISHIDAGI
O'RNI VA AHAMIYATI (DUTOR VA RUBOB SOZLARI MISOLIDA) 143-148

Raxmatov Alisher Obidovich

YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXS ZAMONAVIY IJTIMOYIY JARAYONLARGA
INTEGRATSIYALASHUVINING FALSAFIY TAHLILI 149-152

Abduraxmanova Nodiraxon Xusnutdinovna

HUQUQIY MADANIYAT VA DEMOKRATIYA:
IJTIMOIY FALSAFIY YONDASHUVLAR VA KONSEPSIYALAR 153-158

Axatova Dildora Axtamovna

IBN SINONING "RISOLAYI FIL-HUZN" ASARINING FALSAFIY TAHLILI 159-163

Toshboboyev Maksud Jalilovich

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA SUN'IY INTELLEKT VA IJTIMOYIY JARAYONLAR
DIALEKTIKASI 164-168

Abdiyev G'ayrat Ergashevich

YANGI O'ZBEKISTON SIYOSIY AMALIYOTIDA YOSHLARNING IJTIMOYIY-SIYOSIY
FAOLLIGINING NAMOYON BO'LISH SHAKLLARI 169-174

<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA O'ZBEK YOSHLARINING MA'NAVIY-AXLOQIY QARASHLARIDAGI O'ZGARISHLAR	175-179
<i>Sodirjonov Muhridin Mahamadaminovich</i> RAQAMLI JAMIYATDA INSON KAPITALI RIVOJLANISHI: NAZARIY VA AMALIY JIHATLAR.....	180-187
<i>Abduraxmonov Xasan Ibroximovich</i> YOSHLAR DUNYOQARASHIDA INNOVATSION TASHABBUSLARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	188-192
<i>Norbo'tayev Islombek Musurmonovich</i> POSTHAQIQAT SIYOSATI: ALTERNATIV AXBOROT OQIMLARI ORQALI DEZINFORMATSIYA	193-198
<i>Ergashev Alijon Boxodirovich</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHNING TRANSFORMATSIYASI.....	199-203
<i>Elmuradova Surayyo Abdijalilovna</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA OTA-ONA VA BOLA MUNOSABATLARINING YANGI MODEL.....	204-207
<i>Bobamirzayev Abdulaziz</i> RAZIYY AD-DIN AS-SARAXSIY HAYOTI VA ASARLARI HAQIDA ILK MA'LUMOTLAR.....	208-211
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDAGI IJTIMOY O'ZGARISHLAR HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR	212-216
<i>Do'snazarov Mirjalol Esanboy o'g'li</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA HAYOT VA O'LIM MUAMMOSINING FALSAFIY-AXLOQIY MEKANIZMLARI	217-221
<i>Beshimov Xamidjon Sayidovich</i> FALSAFADA INSON QADRI TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHİYATI VA GENEZISI	222-226
<i>Muhammadiyev Bekzod O'ktamjon o'g'li</i> VIRTUAL MULOQOTDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING TRANSFORMATSIYASI VA UNING AXLOQIY JIHATLARI.....	227-231
<i>Kdirbaev Baxadir Berdaxovich</i> AXBOROT JAMIYATIDA MEDIA MADANIYATNING SOTSIOMADANIY TRANSFORMATSIYALARDAGI ROL.....	232-237
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mamadaliyeva Naibaxon, Orifboyev Abdulloh</i> O'ZBEK TILIDA "HALOL" VA "HAROM" LEKSEMALARINING ZAMONAVIY SEMANTIK, PRAGMATIK VA SOTSIOMADANIY TAHLILI.....	238-245

<i>Уринбаева Дилбар Базаровна</i> СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПЕСЕН УЗБЕКСКИХ И ТУРЕЦКИХ ПЕВЦОВ НА ОСНОВЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЛИНГВИСТИКИ: НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ	246-258
<i>Алиева Эльвина Аметовна, Нуруллаева Дилбар Алиевна</i> СИНТАКСИЧЕСКИЙ СПОСОБ ВЫРАЖЕНИЯ ЗНАЧЕНИЯ СРАВНЕНИЯ И ЕГО ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗОВ А.И. КУПРИНА	259-264
<i>Karimov Ulugbek Nusratovich</i> THE POETICS OF THE CHARACTERS' INNER WORLD IN "SPOOK COUNTRY"	265-269
<i>Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna</i> POSTMODERN NARRATIVE TECHNIQUES IN JOHN FOWLES' WORKS: AN INTERTEXTUAL, LINGUISTIC, AND AESTHETIC APPROACH.....	270-275
<i>Tokimbetova Gulbahor Abatbayevna</i> QORAQALPOQ MUMTOZ SHOIRLAR LIRIKASINING JANRIY-TEMATIK XUSUSIYATLARI	276-279
<i>Isroilova Manzura Jamolovna</i> FRANSUZ PUBLITSISTIK MATNLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	280-284
<i>Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna</i> YOLG'IZLIK FENOMENINING SEMANTIK SHAKLLANISHI VA UNING HISSIY TAJRIBADAGI IFODASI.....	285-290
<i>Bobojonov Dilshod Jumakul ugli</i> THE PRAGMATIC AND LINGUO-CULTURAL CLASSIFICATION OF NEWSPAPER HEADLINES.....	291-294
<i>Shamshetova Biybiayim Janibek qizi</i> LINGVISTIKA VA MADANIYATSHUNOSLIKDA ANTROPOSENTRIZM KONSEPSIYASI	295-302
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAKON VA ZAMON KATEGORIYASI DOIRASIDAGI YAQIN-UZOQ OPPOZITSIYASINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	303-307
<i>Mardanova Mohira Davron qizi</i> THE ROLE OF "THE FINANCIER" IN WORLD LINGUISTICS	308-311
<i>Khalilova Shohista Muhammadi qizi</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF UTOPIAN AND ANTI-UTOPIAN MOTIFS IN ENGLISH AND UZBEK PROSE	312-315
<i>Davlatova Shahnoza Muhammadiyevna</i> SUD VA TERGOV MOTIVLARINING ADABIY FUNKSIYASI	316-319
<i>Rustamov Dilshodbek</i> NUTQIY MULOQOT TAVSIFI	320-323
<i>Musayev Akmaljon Ibrogimovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK DIPLOMATIK DISKURSIDA LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLAR VA TERMINOLOGIK TIZIMNING TALQINI	324-329
<i>Shamsuddinova Diyoraxon Yorqinbek qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK MEDIADISKURSINING LISONIY TAHLILI: TUZILISHI, XUSUSIYATLARI	330-333

<i>Numonova Mashxuraxon Qobiljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "SUV/WATER" KONSEPTINING LISONIY MODELLASHUVI: NOMINATIV VA KOMMUNIKATIV MAYDONLARNING QIYOSIY TADQIQI	334-342
<i>Норкулова Шахло Абдугофур кизи</i> СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ОКРАСКА ПРОЗВИЩ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА КОММУНИКАЦИЮ ...	343-345
<i>Tursunova Javhar Bakir qizi</i> O'ZBEK TILINI LINGVOKULTUROLOGIK YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH	346-350
<i>Xoshimova Mohigul Axmatovna</i> XIX-XX ASRLAR DOSTONCHILIGIDA ADABIY TA'SIR MASALASI	351-355
<i>Омонова Мадина Аслиддиновна</i> ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЛАКУНЫ УЗБЕКСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: ПРОБЛЕМЫ НЕПЕРЕВОДИМЫХ КОНЦЕПТОВ	356-361
<i>Abdulkhakova Dilafruz Shamsiddinovna</i> PERSPECTIVES AND THEORETICAL APPROACHES TO FORMULAIC EXPRESSIONS	362-370
<i>Abduraimova Mahliyo Valijon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GAZ SANOAT TERMINLARINING SHAKLLANISH USULLARI.....	371-373
<i>Rajat Choudhary</i> LATIN: THE TIMELESS LANGUAGE OF MEDICINE	374-377
<i>Клеблеева Резеда Радионовна</i> МИФОПОЭТИКА КАК КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ОСНОВА ЛИТЕРАТУРНОГО ТВОРЧЕСТВА	378-381
<i>Irbutaeva Nigora, Ozodova Dilafruz, Xoliqova Sabina</i> RUS TILIDA SO'ZLASHMAYDIGAN TALABALAR UCHUN RUS TILI DARSLARIDA QO'SHIQ MATERIALLARIDAN FOYDALANISH	382-385
<i>Dilbarjonov Ismoiljon, Gavxaroy Isroiljon qizi</i> SPORT TERMINLARINING UMUMIY XUSUSIYATLARI	386-389
<i>Arapjonova Zebo Otabek qizi</i> THE IMPACT OF ACCENT AND PRONUNCIATION ON COMMUNICATION IN GLOBAL ENGLISH.....	390-394
<i>Qarshiyeva Muxarram Shuxratovna</i> THE ADAPTATION PROCESS OF TERMS BORROWED INTO UZBEK FROM RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES.....	395-399

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

<i>Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich</i> JAMOAVIY MEHNAT NIZOLARINI HAL ETISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA.....	400-407
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> PROKURATURA ORGANLARIDA SUN'IY INTELLEKTNI JORIY QILISH ORQALI MUROJAATLAR BILAN ISHLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	408-415
<i>Shermatov Nuriddin, Jamshidbek Ibrokhimov</i> SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV ISHLAB CHIQRISH (AM) INTEGRATSIYASI SHAROITIDA INSON HUQUQLARI HAMDA FUQAROLIK-HUQUQIY JAVOBGARLIKNING NAZARIY-HUQUQIY MUAMMOLARI.....	416-428

<i>G'ulommamatova Parvina Akbarali qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING KRIPTO-AKTIVLAR SOHASIDAGI JINOYATLARNI OLDINI OLISH VA TARTIBGA SOLISH BORASIDAGI XALQARO-HUQUQIY HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	429-435
<i>Djalilov Javoxir Abdumajitovich</i> ISBOT QILISHNING UMUMIY SHARTLARI MAZMUNI VA TASNIFLANISHI	436-443
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASHDA XALQARO TASHKILOTLARNING O'RNI.....	444-450
<i>Ismailov Bekjon Salixovich</i> NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR MEHNAT HUQUQINI TA'MINLASHNING HUQUQIY KAFOLATLARI TAHLILI	451-456
<i>Mahmarahimov Ixtiyor Baxtiyorovich</i> DAVLAT XARIDLARI VA TENDER SAVDOLARIDA RAQOBATGA QARSHI XATTI-HARAKATLARNING HUQUQIY OQIBATLARI.....	457-463
<i>Almatov Sanjar Zokirovich</i> DINIY EKSTREMIZMGA QARSHI KURASHISHNING HUQUQIY ASOSLARI.....	464-467
<i>Djuraev Farxod Eshboevich</i> JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHDA TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USULLARINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI.....	468-473
<i>Sadikova Dilafruz Radjabovna</i> O'ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANISH SOHASIDA SUG'URTA MEKANIZMINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI.....	474-481
<i>Сайфиддинов Аклиддин Анваржон огли</i> МЕСТНОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КЕНГАШЕЙ И ХОКИМИЯТОВ	482-488
<i>Olimov Abbosjon</i> SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYASI: TUSHUNCHASI, TURLARI VA TARIXIY RIVOJLANISHI.....	489-494

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna</i> TIBBIYOT OLIYGOHI TALABALARIDA HISSIY VA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY JIHATLARI	495-500
<i>Муталипова Мавлюда Жунайдуллаевна</i> НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ СУТЬ АКЦИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА	501-506
<i>Джуманиязов Фарход Улугбекович</i> РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ МЕТОДОВ И ПРИЁМОВ ОБУЧЕНИЯ, НАПРАВЛЕННЫХ НА РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ И КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ	507-510
<i>Kuvatova Nozima Baxtiyorovna</i> TA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHINING MULOQOT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH	511-515

<i>Xudayberdiyeva Nilufar Bozorovna</i> TABIIY FANLARNI KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH TEKNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	516-519
<i>Pirimbetov Bxit Allabaevich</i> BO'LAJAK O'QITUVCHIDA PEDAGOGIK ARTISTIZMNING TARKIBIY QISMLARI	520-526
<i>Djalolov Furqat Fattohovich</i> TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHDA TO'LIQ O'ZLASHTIRISH TEKNOLOGIYASINING ROLI.....	527-531
<i>Uteniyazov Karimbay Kuanishbaevich, Eshmuratov Marat Tangatarovich</i> PEDAGOGICAL STRATEGIES AND THE INTEGRATION OF ICT IN TEACHING FOOD PHYSIOLOGY: INNOVATIVE APPROACHES IN HIGHER EDUCATION	532-538
<i>Habibullayeva Shoirra</i> O'ZBEK TILINI IKKINCHI TIL SIFATIDA O'QITISHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISHNING TAMOIYILLARI	539-542
<i>Abatov Jalğasbay Orınbaevich</i> TASVIRIY SAN'AT KOMPOZITSIYALARIDA RANGLARDAN FOYDALANISH USULLARI..	543-548
<i>Azzamov Yusuf Rajaboyevich</i> TALABALARNING MUSTAQIL TA'LIM KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA RAQAMLI RESURSLAR VA PLATFORMALAR: TAHLIL VA TASNIF.....	549-553
<i>Джумаева Зарина Бобохон кизи, Жаббарова Паризода Илхомжон кизи</i> МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ	554-556

Received: 20 November 2025
Accepted: 1 December 2025
Published: 15 December 2025

Article / Original Paper

SOURCES ON THE HISTORY OF THE CITIES OF THE SOUTH ISLAND (EASTERN SOURCES)

Toreniyazov Jalgas Erjanovich

Associate Professor

Department of "History of Uzbekistan and Karakalpakstan", KKSU

<https://orcid.org/0009-0004-6104-7010>

E-mail: jalgastoreniyazov6@gmail.com

Rzaeva Manzura Abatovna,

intern-teacher

Department of "History of Uzbekistan and Karakalpakstan" KKSU

Abstract. This article reflects the history of the cities of the South Aral Sea (XVII-XIX centuries), especially the eastern sources, which are considered the most important.

Keywords: source, Abulgazi Bahadirhan, Munis and Ogahi, Zhien Zhirov, Kunhodja, Ajiniyaz, Berdak, Otesh, Omar.

JANUBIY OROL BO'YI SHAHARLARI TARIXI BO'YICHA MANBALAR (SHARQ MANBALARI)

Toreniyazov Jalgas Yerjanovich

QQDU "O'zbekiston va Qoraqalpog'iston tarixi" kafedrası docenti v.b.

Rzaeva Manzura Abatovna,

QQDU "O'zbekiston va Qoraqalpog'iston tarixi" kafedrası stajyor-o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Janubiy Orol bo'yi shaharlari tarixi (XVII-XIX asrlar) bo'yicha manbalar tarixi, ayniqsa eng muhim hisoblangan Sharq manbalari o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: manba, Abulg'oziy Bahodirxon, Munis va Ogahiy, Jiyen Jirov, Kunxo'ja Ibrohim o'g'li, Ajiniyoz Qosiboy o'g'li, Berdaq G'arg'aboy o'g'li, O'tesh Alshinboy o'g'li, Omar Suyirbek o'g'li.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I12Y2025N08>

Kirish. Qoraqalpoq shaharlari tarixiy davrlarda turlicha rivojlanish jarayonini bosib o'tgani tufayli mavzuga doir keng ko'lamli tarixiy manbalar shakllangan. Shu jihatdan ularni guruhga ajratish maqsadga muvofiq: 1. Sharq manbalari

Tarixiy jarayonni, uning ba'zi tomonlarini va bosqichlarini o'rganish manbalarsiz mumkin emas (manbalar, tarixiy solnomalarni jamlash, talqin etish v.h.). Bu, albatta, jahon ko'lamida tarixning, shu jumladan Qoraqalpog'iston tarixi uchun ham ahamiyatlidir. Shu bilan birga Qoraqalpog'istonning so'nggi o'rta asrlar davrini o'rganuvchi har bir tarixchi tarixiy manbalarning qay darajada yetishmovchiligini yaxshi tushunadi. Ularning kam sonda bo'lishi sababli, ba'zida shu joydagi mahalliy yozma manbalarning umuman mavjud emasligi sabab

so'nggi o'rta asrdagi Qoraqalpoq xalqining tarixini o'rganishimiz uchun sharq (arab, fors, eski turk) tillaridagi yozma manbalar katta ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada barcha yozma manbalarning xronologiyasini taqdim etish mumkin emas. Faqatgina Xorazm tarixchilari Abulg'oziy Bahodirxon, Munis va Ogahiy asarlari hamda XVIII-XIX asrlardagi qoraqalpoq mumtoz shoirlari Jiyen Jirov, Kunxo'ja Ibrohim o'g'li, Ajiniyoz Qosiboy o'g'li, Berdaq G'arg'aboy o'g'li, O'tesh Alshinboy o'g'li, Omar Suyirbek o'g'li asarlari tadqiqot uchun birlamchi manba sifatida o'rin tutadi.

Tadqiqot natijalari. Abulg'ozixon oliy martabali toj-u taxt egasi bo'lgan. U 20 yilga qadar (1643-1663 yy) Xorazmda hukmronlik qilgan, hukmdor va olim sifatida tarixda qoldi. «Shajarayi turk» asari XVII asrdagi Janubiy Orolbo'yi xalqlari tarixini o'rganishda eng qimmatli manba hisoblanadi.

Shuningdek, asarda «U paytlarda Mizdaxkan qo'rg'onidan Baqirg'onning bergi tomoni Quyg'in degan joygacha bug'doy ekilar edi. Bizning xon (Arab Muhammadxon) To'k qo'rg'onining balandligidan bir kanal qazdiradi. Man olamga kelmasdan bir yil oldin (1602) mezon bo'lganida suv yo'lini ko'mar edi. Bug'doyni o'rgan vaqtda ochar edi» [1. 161] -degan ma'lumotlar keltiriladi.

Muallif «Orol egaligi» to'g'risida tarixiy ham ma'lumotlar berib o'tgan. Janubiy Orolbo'ylarida shakllangan «Orol egaligi» 1625-yildan 1811-yilgacha mustaqil davlat sifatida yashab kelgan [2. 324-325]. Siyosiy quvg'inda yurgan Abulg'oziy Bahodirxon 1642-yili «Orolliklar» o'rtasiga kelib panoh topadi. Bu to'g'risida asarda quyidagicha berilgan: «Tarix hijriy bir ming ellik ikkida, ilon yilida yurtimiz va elimizga keldim. Olti oydan so'ng yilqi yilining boshida Asfandiyorxon vafot etdi. Asfandiyorxon o'lgandan bir yildan so'ng Amu suvining dengizga quyilgan joyida, u joyni Orol der edi, tarix hijriy bir ming ellik to'rtida qo'y yilining boshida meni xon ko'tardi» [1. 179].

Ushbu ma'lumotlar «Firdavs-ul-iqbol» asarida ham o'z tasdig'ini topadi. «Tarix bir ming ellik to'rtida qo'y yilining boshida Orol viloyatida qirq yoshida Abulg'oziy xonlik taxtiga o'tirdi» [3. 43].

Bu asarning qimmatli jihati shundaki u tarixning turfa masalalariga (ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va etnik) doir ma'lumotlarga boy. Shuningdek, XVII asrning boshlarida Janubiy Orol bo'ylarida Orol egaligi, Vazir shahri, Kat (Qiyot), Mizdaxkan, To'k qo'rg'onlari bo'lganligini tasdiqlaydi.

Yana bir tarixchi Munis Xorazmiy bo'lib (Shermuhammad Amir Avazbiy o'g'li) 1778-yili Xiva qoshidagi Qiyot ovulida dunyoga keladi. Shoir, tarixshunos, tarjimon hattot va ma'rifatchi dastlabki ta'limni tug'ilgan ovulida olgan, so'ngra Xiva madrasalarida o'qigan. 1800-yilda otasi vafotidan so'ng, Avaz Muhammad Inaq Munis Xorazmiyning saroy mirobi etib tayinlagan. Munis «Firdavs-ul-iqbol» nomli tarixiy asarini Eltuzarxonning topshirig'i bilan yozgan. Ammo asarni to'liq yozib tugata olmay vafot etadi. Uning ishini Ogahiy yakunlaydi.

«Firdavs-ul-iqbol» Turkiston xalqlarining, shu jumladan, Xorazm va Qoraqalpoq xalqlarining tarixi bo'yicha tengi yo'q asar bo'lib, eski turkiy yoki chig'atoy tili, so'nggi vaqtlari eski o'zbek tili mumtoz turkiy adabiy tilda yozilgan. Asarda asosiy e'tibor Xorazm xalqlarining, shu bilan birga qoraqalpoq xalqining tarixiga qaratilgan. Unda biz o'rganib chiqayotgan davr tarixi o'z aksini topgan [4. 13-14].

Manbada Arab Muhammadxon davri quyidagicha aks ettiriladi: «Arabmuhammad xon otasidan so'ng Xiva saltanatida, ya'ni poytaxtida podsho bo'ldi. Taxtga o'tirganiga olti oy

bo'lganida kuyosh saraton burchagiga aylangan kuni o'risdan lashkar kelib, Urganchga bostirib kirdi. Ularni Xorazm navkarlari jahannamga jo'natdi.

Bundan olti oy o'tib qalmoq lashkarlari kelib Xo'ja ko'lidan To'k shahrigacha oraliqdagi daryo qirg'og'idagi elatlarga qurol bilan hamla qilib, Po'rlining usti bilan chiqib ketishdi. Arabxon yovning izidan quvib yetib, asirlarni va mollarni olib qaytdi» [3. 41].

Shuningdek, asarda Janubiy Orolbo'yidagi shaharlar, maskanlar to'g'risidagi ma'lumotlar uchraydi. «So'nggi kelasi yili sigir yili edi (1060). Qalmoqning Qoshut urug'idan Dorji Tayshi degan Kat davlatiga (elatiga) bosqinchilik uyushtirib, talon-taroj etib qaytib, ketdi. Xon izidan quvib, o'n besh kunda Bukrulkash degan joyda izidan yetib, jang qildi, qalmoqni yengib iziga qaytdi» [3. 91].

Anushaxon davrida Kat suvsiz qolib, eli tanazzulga yuz tutadi. Xon ularga Yetti gumbazning g'arb tomonidan katta bir shahar qurib beradi. Bir ariq qazdirib, unga Yormish deb nom beradi. Shu vaqtlarda Vazir [3. 3] shahri aholisi ikki guruh bo'lib ko'chdi, bir guruhi Gurlanning g'arb tomonidan shahar bunyod etib, maskanda qo'nim topdi, ikkinchi guruhi Anbar bilan Shahobodning o'rtasidan shahar qurib umrguzoronlik qilib o'tirdi, hozirda ushbu joy Chig'atay nomi bilan mashhur [3. 3].

Asarda Orol egaligining hokimi Adina Muhammad biy Janubiy Orolbo'yi shaharlaridan qo'shin to'plab, Xiva xonligini egallaganligi haqidagi ma'lumotlar uchraydi. «Hazrati ichon Sayid Muhammadpana xo'janing o'g'li Isamaddin xo'jadan eshitganim bor, Bekjan inoqning o'g'li Adina Muhammad biy orolliklarning hokimi edi, u Xiva xonidan mustaqil hokim edi. Bir safari ul bir bahonalar bilan xondan hazar chekib, ko'ngli qabardi, shu sababli, u Xiva hududini ko'p marta ishg'ol qildi. Xon[5. 457] uni Xivaga olib kelib, otaliq qildi, ko'p sovg'a va in'omlar hadya etib, ko'nglini xo'shladi. Ko'p vaqt o'tmay zulm, yovuzlik shunday kuchaydi, aholi parokanda bo'lishiga olib keldi. Bu hodisani Adina Muhammad otaliq shikorda yurib eshitib, navkar yig'ib turkmanni oradan chiqarish uchun Orolga jo'nadi. To'k shahriga yetdi. Qolganlari qochib sahroga qum ichiga ketib qutuladi. Toxtaxanimni otga sudratib o'ldirdi. Bu voqea sana ming bir yuz oltida bo'lgan edi» [3. 48-51].

Asarda Orol egaligida Eshimxonning xon bo'lganligi quyidagicha bayonlanadi: «Yadgarxon davrida xonning hajga ketganidan so'ng Orollilar Xivaga mute bo'lishdan bosh tortib, o'chakishdi va qoraqalpoq to'ralaridan Eshim sultonni olib kelib xon ko'tarib unga qasam berdi. Xon bularning qastiga ikki marta lashkar tortib otlandi, uch marta lashkar jo'natadi. Har safari qattiq urush bo'lib g'olib bo'la olmay qaytdi».

Orol xoni Shax Temir Xiva xonligi shaharlariga bir necha marta zafarli yurishlarni amalga oshirgan. «Sichqon yili (1129) Sherdali xondan xavfsinib, Orolga ketib qoldi. O'zining xonga dushmanligini bildirdi. Kelasi yili Musa xonning o'g'li Shaxtemirni Buxorodan olib kelib, butun Orol xalqining hamjihatligi bilan xon ko'tardi. Besh qal'aning [6.100] qasdma-qasd besh marta lashkar tortib borib, mag'lubiyatga uchradi. Shulardan biri so'nggi marta kelganida Adina Muhammad otaliqning amakisining o'g'li qo'ng'irot Qulmuhammad otaliq Orol lashkarlariga muhofazaga chiqqanda Vazir yerida, Qoratal degan joyda urushga tushdi. Jangda otaliq o'lim topdi, Yavmut Qora otaliq asir tushib, Xiva lashkari parokanda bo'ldi. Bu voqea sodir bo'lgandan so'ng Shaxtemir xon va Sherdali biy nufuzi oshib Vazir, Gurlan, Shohobod, Bag'lan, Uyg'ir, Urgench, Xanqah, Xazarasp shaharlarinii ularning qaramog'idagi elatlari bilan birga qo'lga kiritdi. Xazaraspda Shaxtemir xon saltanat taxtiga o'tirdi. Sherdali biy hisobsiz askar bilan

Beshariq shahrini ishg'ol etib, uning atrofini lashkar joyi etdi. Xivaning amirlari, biylari bu hodisalarning sababidan xondan yuz o'girib, Orol navkarlariga qo'shildi.

Orol qo'ng'irotni ikki hokimi bor edi. Adam biy va Bekmurod biy degan. Ular Qo'ng'irotni navkarlari bilan Orol dan chiqib Xivaga, xon oldiga keldi. Sherdali biy Orol eli bilan orasi buzilib Amudan o'tib Oq jag'istagi qoraqalpoq ichiga bordi. Shaxtemir xon Xazoraspda qo'nim topmay, qoraqalpoq Buqan biy bilan Jayhundan kechib Sherdalining qoshiga bordi[3.54].

Avaz inoq davrida Qo'ng'irotni hokimlari Xo'jamurod va To'ramurod so'filari Xo'jayli shahri hokimi Jaqsiliq biylar Xiva xonligiga qaram bo'lishdan bosh tortib, o'z oldiga mustaqil bo'ladi. Hattoki ba'zi paytlari Qo'ng'irotni so'filari Qipchoq va Mang'it shaharlarini o'z qo'l ostida ushlab turgan.

Eltuzar xon davrida esa Xo'jayli shahri ishg'ol etilib, qo'rg'onning vayron, talon-toroj etilishi haqida quyidagicha ma'lumotlar berilgan: «Oyning to'qqizida[6.216] juma kuni xon mag'fur Xo'jayli kattalariga ko'p iltifotlar ko'rsatdi, ular ham o'zlarining bor-yo'g'ini xonning dargohiga olib kelib, in'om etdi. Shu kuni xon shikor tariyqasi bilan Xo'jaylining atrofini sayr qildi. Ertasiga yana qush solib Mizdihkanda Sha'mun Nabiydi ziyoratladi, keyin Tursun xo'ja ichonga, u zot Sha'mun Nabiyning mutavalliysi edi, nazirlar berdi. Qora lashkarning shahar qo'rg'onini vayron qilishga buyruq bergan edi. Uch kun muddatda shaharning qo'rg'oni vayron qilindi, u shunday pishiq puxta qurilgan qo'rg'on ediki, minoralari balandligi hurkar bilan tenglashar edi»[3. 145].

Muhammad Rahimxon davrida Orol egaligi va qoraqalpoqlar Xiva xonligiga bo'ysundiriladi. Eng muhimi, «Firdavs-ul-iqbol» asarida avval manbalarda uchramaydigan ma'lumot, ya'ni hozirgi Nukus shahridagi «Shorsha» qabristoni o'rnida qo'rg'on bo'lganligi to'g'risidagi ma'lumotni uchratamiz. «Yangidaryo aholisiga moli omon bo'lishi uchun ko'p xarajatlar solib, taqdim etish maqsadida qushbegini va Muhammadyusup mexterni o'z ukasi Niyazmuhammadni va qushbegi o'z ukasi Muhammadquli bek bilan shu mollarni undirishga tayinladi. Sobiq qoraqalpoq elatining zakotini ado etishni ham unga qaytardi. Oyning beshida dushanba kuni u yerdan chiqib seshanba kuni Shorsha shahrining yonidan, u Xo'jaylining sharqidan, Amudaryodan o'tib, daryo qirg'og'ida to'xtadi»[3.230].

Umuman, asarda Vazir shahri, Kat shahri, Qo'ng'irotni, Xo'jayli, Qipchoq, Mang'it, Aq jag'is, Aydos qal'a, Oq qal'a, Qipchoq qal'a, Mang'it qal'a, Nukus qal'a, Shorsha qal'asi bilan birgalikda Janubiy Orol bo'yidagi maskanlar to'g'risida ko'plab ma'lumotlar uchraydi.

XIX asr Janubiy Orolbo'yi aholisi tarixi haqida manbalar Muhammad Rizo Erniyazbek o'g'li Ogahiy asarlarida uchraydi.

Ogahiy Ollaqulixonga bag'ishlab «Riyoziy ud-davla» («Davlat riyozatlari», 1844), Rahimqulixon davriga bag'ishlangan «Zubdat ut-tavorix» (1846), Muhammad Aminxon davriga bag'ishlangan «Jome-ul voqeotin Sultoniy» (1856) va Sayd Muhammadxon davriga bag'ishlangan «Gulshani Davlat» (1865) asarlarida qoraqalpoqlarning shaharlari, qo'rg'onlari haqida ko'pgina ma'lumotlar beradi. Masalan, «Gulshani Davlat»[7] asarida qoraqalpoqlarning Xiva xonligiga qarshi 1855-1856 yillardagi Ernazar Olako'z hamda 1858-1859 yillardagi Qo'ng'irotni (Muhammad Pana) isyonlari davrida Xiva xoni isyonni bostirish uchun Janubiy Orolbo'yining Qo'ng'irotni, Chimboy, Xo'jayli shaharlarida bo'lganligi ma'lum.

Janubiy Orolbo'yidagi xalqning istiqomat qilgan maskanlari va shaharlari to'g'risida ma'lumotlar qoraqalpoq mumtoz shoirlari Jiyen Jirov, Kunxo'ja Ibrayim o'g'li, Ajiniyoz Qosiboy

o'g'li, Berdaq G'arg'aboy o'g'li, O'tesh Alshinboy o'g'li, Omar Suyirbek o'g'li asarlarida uchratamiz.

Masalan, Jiyen Jirovning «Posqan yel» asarida Sirdaryo bo'ylaridan Yangidaryo bo'ylariga ko'chib kelib, joylashganligi to'g'risida ma'lumotlar bor.

Kunxo'ja Ibrayim o'g'lining «Jaylao'ym» («Jaylavum»)[8.3-5] asarida Xitoy, Qo'ng'irot qavmlari bilan xalqning qo'nim topgan hududlari Ko'k o'zak, Jalayir, Oq bo'gat, Terbenbes, Ayirsha nomlari uchraydi.

Qoraqalpoq adabiyotidagi mumtoz shoirlaridan biri Ajiniyoz Qosiboy o'g'lining «Yaranlar»[9.48-53] she'rida Qo'ng'irot shahridan Xiva shahriga borganligi, shuningdek, «Ko'ring» she'rida Qo'ng'irot shahriga borganligi bozordan qand-nabat, taxta choy xarid qilganligi to'g'risida yozib o'tadi.

XIX asr mumtoz shoiri Berdaq G'arg'abay o'g'lining «Umrin»[10.47] she'rida Janubiy Orolbo'ylaridagi mashhurligi bilan nom chiqargan ko'p shaharlarni ko'rganligi, hattoki, Xorazm, Buxoro shaharlariga borganligi, «Qalan usta»[10.107] she'rida Oq qal'aning eng nomdor yog'och ustasi Qalan bo'lganligi, «Ernazar biy» poemasi Qilichboy qal'a, Xo'jayli va Ernazar qal'a to'g'risida ta'kidlab o'tiladi[10.122-124].

XIX asrdagi qoraqalpoq adabiyotining yana bir mashhur vakili O'tesh Alshinbay o'g'lining Berdaq shoirga qaytargan javobida «Oq qal'ani Bobong baliq uchin solgan emasmi?»[11.84] deb shu joyda Berdaq shoirning bobosi yashaganini qayd etadi. Demak, Orolning shimoliy bo'ylarini maskan etgan baliqchilar Oq qal'ada qo'rg'on qurishda ishtirok etganini bilish mumkin. Masalan, O'tesh shoirning hattoki Berdaq shu joyda tug'ilganligi to'g'risidagi fikrlari mavjud[12.22].

Xulosa qilib aytganda mavzu yuzasidan ko'plab tarixiy manbalar mavjudki, ularni qiyosiy tahlil etish orqali tadqiq etish maqsadga muvofiqdir. Shunday qilib qoraqalpoq mumtoz adabiyotining durdonalari bo'lgan XIX asrdagi mumtoz shoirlari asarlarida qoraqalpoqlarning markaziy va qo'rg'on shaharlari to'g'risida ma'lumotlar uchraydi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Abul'g'ozir Baxadurxon «Shajara'iy turk» Toshkent 1992.
2. Задыкина К.Л. Узбеки дельты Амударьи // ТХАЭЭ. Том. I. – Москва. Наука, 1952
3. Мунис, Агахий Фирдаус-ул-ықбал. – Нукус: Билим, 2019.
4. Hakimniyazov J., Toreniiyazov J., Otegenov H. Jańa dáwirdegi Qaraqalpaqlar tariyxnaması (XVII-XIX ásirdeń ekinshi yarımına shekemgi dáwir), oqıw qollanba Nókis "Qaraqalpaqstan" 2019
5. Eshov B.J., Odilov A.A. O'zbekiston tarixi I-jild. – Toshkent, 2014.
6. Munis va Ogahiy Firdavs ul-iqbol. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
7. Ogahiy Asarlari VI jild. Toshkent, G.Gulom, 1980.
8. Кунхожа. Қосықлар. Нөкис, «Билим», 2018.
9. Әжинияз Нөкис «Қарақалпақстан», 1988.
10. Берда. Сайланды шығармалары. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1997.
11. Өтеш Таңламалы шығармалары Нөкис 1978.
12. Хожаниязов Г., Ҳакимниязов Ж., Пайзуллаева Ш. Бердақ дәўириндеги қорған-қалалар. – Нөкис, 2015.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).